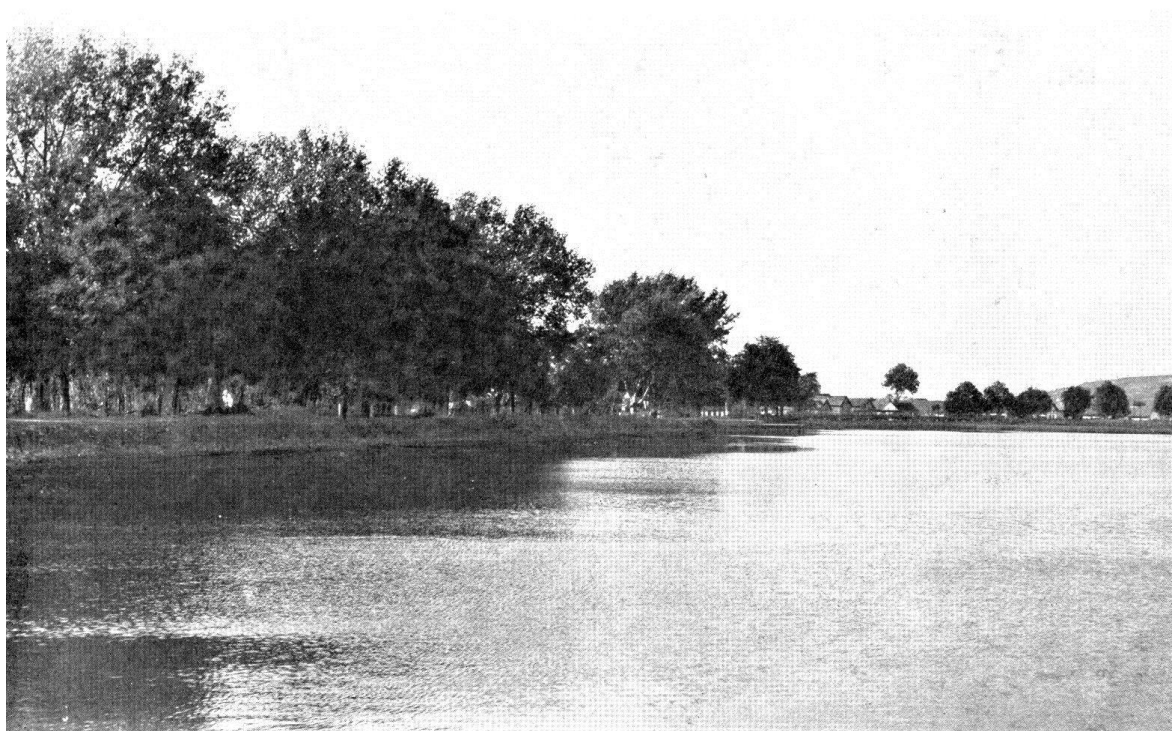

Úpravy Žehuňského rybníka v 50. letech 20. století a proměny rybníka

Práce navazuje na *Výpisy z kronik obce Žehuň o Žehuňském rybníce*, které jsem uspořádala v roce 2003, doplnila roku 2013 a roku 2014 odeslala do Národní kroniky. Pramenem k současné práci mi byla především Pamětní kniha obce Žehuň - kniha druhá, fotodokumentace z kronik obce Žehuň a další materiály.

Podotýkám, že toto pojednání není zdaleka vyčerpávající, pouze ve zkrácené formě předkládá úvod ke hlubšímu rozvedení tématu. V tom směru odkazuji na sborník *Žehuň a okolí 1137 - 1987*, sestavený k výročí 850 let založení Žehuně, zpracovaný Ludmilou a Antonínem Tvrdíkovými, vydaný roku 1987. Uvedené téma upřesňují též související články ve sborníku Ludmily Tvrdíkové *Pohled na Žehuň a okolí v průběhu věků*, vypracovaný k 875. výročí vzniku obce Žehuň, vydaný roku 2012. Množství fotografií a textu k tématu Žehuňský rybník uvádí také nosič DVD *Historie zavátá časem aneb Žehuň a okolí pohledem kronikáře a esoterika*, který mám od roku 2015 připravený k realizaci. Čekám pouze na slíbené provedení odborné práce sponzora Ing. Miloslava Šafaříka.

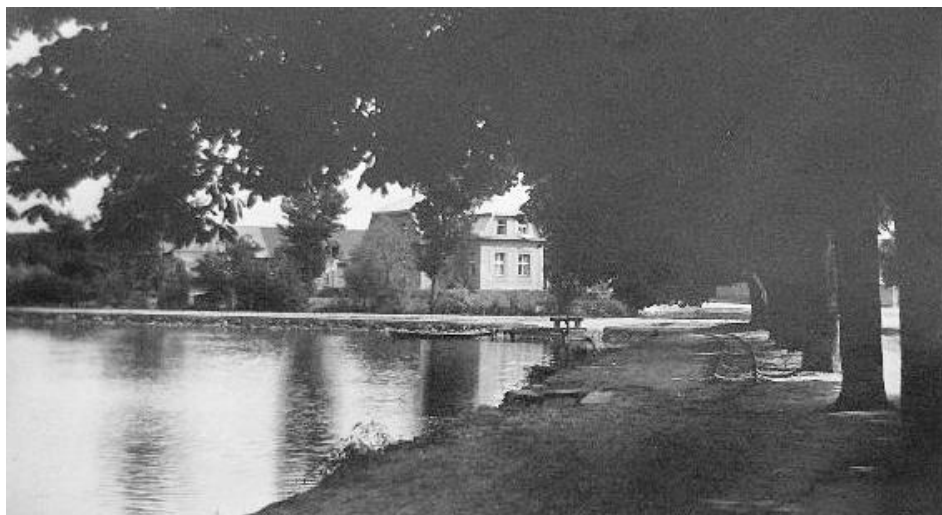
Pohled na rybník a jeho okolí před úpravami v letech 1951 až 1955

Hráz rybníka před úpravami s řadami kaštanů po obou stranách silnice

Budování řepařské malodrážky na parní pohon v Žehuni v roce 1924

Zbytek kolejí z původní malodrážky s koňským pohonem

Stará kaverna, kterou odtékala voda z rybníka do splávku

Splávek před Kampeličkou v němž se také plavili koně

Západní hráz rybníka před úpravami lemovaná po obou stranách alejí kaštanů

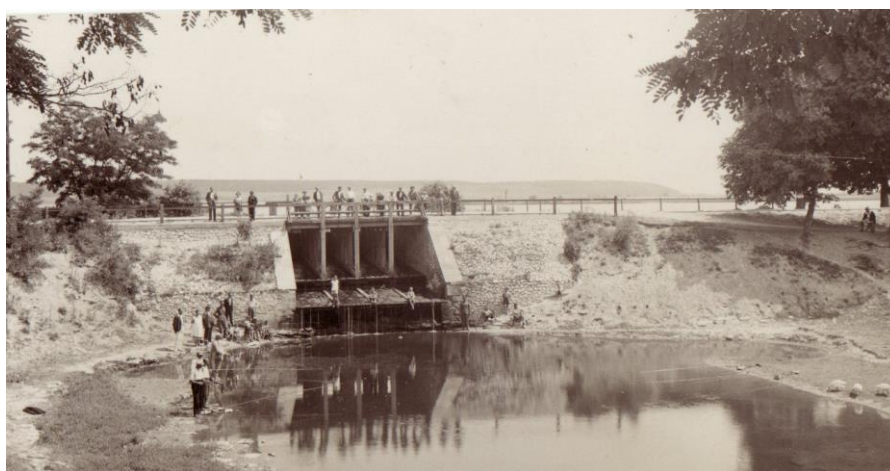
Práce na Žehuňském rybníce a v jeho bezprostřední blízkosti provázely celou dobu jeho existence. Toto pojednání jsem zaměřila na rozsáhlé úpravy Žehuňského rybníka, které se prováděly v letech 1951 až 1955 a změnily podstatně nejen vzhled západního břehu rybníka, po němž vede okresní silnice II/328, spojující okresy Kolín a Nymburk ve Středočeském kraji a okres Jičín v Královéhradeckém kraji, ale též část obce, tzv. Mezimostí, nazývanou dosud pamětníky Čůraje.

Přípravné práce zachytila kronikářka Jiřina Kvasničková ve jmenované Pamětní knize obce Žehuň zápisem z roku 1949 na straně 109 následovně: „V tomto roce přikročeno k velké úpravě hráze a výtoku z rybníka. Podle vypracovaného plánu má být zvýšena hráz o 70 cm, zrušen splav „Na Skále“, přeložen úsek silnice před „Skálou“ směrem do rybníka, zřízeny nové sklápěcí jezy a vyhloubeno řečiště Cidliny u „Kozlíka“ před křižovatkou silnice na Hradčany a Starou Báň se „Starou silnicí“. Rozpočet na úpravu činí 20 milionů Kčs.“

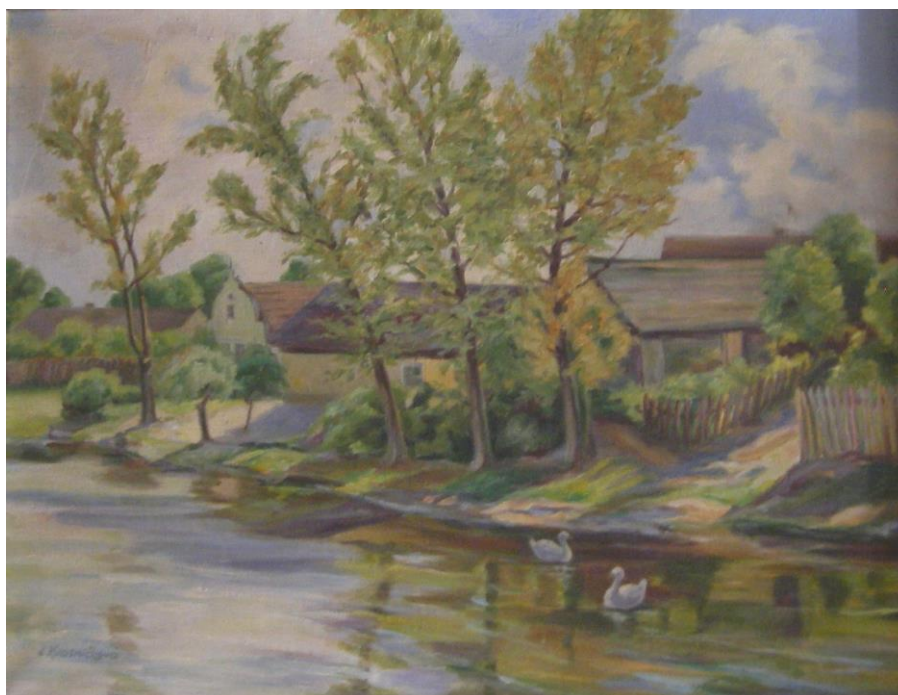
Do té doby existovaly tři dřevěné mosty nad splavy Pod Skálou, Pod Osmi a Nový (Zadní) splav.

Dřevěný most nad splavem Pod Skálou s vláčkem řepařské malodrážky

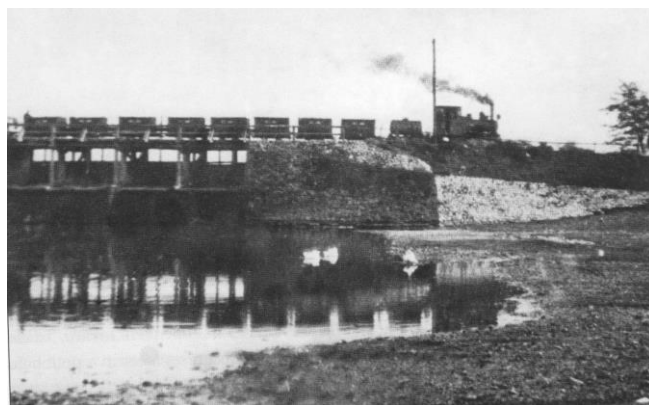
Odtokové řečiště Pod Skálou bylo rájem rybářů

Takto idylicky znázornila obrazem kronikářka Jiřina Kvasničková další část tohoto odtokového řečiště pod Malou Stranou

Splav Pod Skálou za vypouštění velké vody

Část mostu nad splavem Pod Osmi

Splav Zadní tzv. Nový se stavěl jako poslední

V roce 1951 na straně 124 až 125, kdy započaly vlastní práce, kronikářka Ludmila Tvrdíková píše: „Již v roce 1949 dal zhotovit Krajský národní výbor v Praze projekt na rekonstrukci hráze rybníka a jeho výpustí. Důvodem k tomu bylo značné poškození hráze, ke kterému došlo za velké vody v r. 1947, kdy proteklo za vteřinu asi 182m² vody. Dále to, že tři dřevěné splavy zvané Na Skále“ (proti hostinci u Malých), „Pod osmi“ (několik metrů dále za cestou na Malou Stranu a „Na Novém“ (na konci vsi těsně za Mezimostím) byly již velmi chatrné. Těmito třemi splavy se vypouštěla vrstva vody z rybníka až do úrovně pevných prahů těchto splavů. Navrhovaná rekonstrukce spočívala v odstranění třech zchátralých starých splavů, ve vyrovnaní zatáček hráze v těchto místech do jednoho mírného oblouku, zvýšení a rozšíření silnice.

Staré česlice v rybníce bránily úniku ryb při odtoku vody splavy Pod Skálou a Pod Osmi

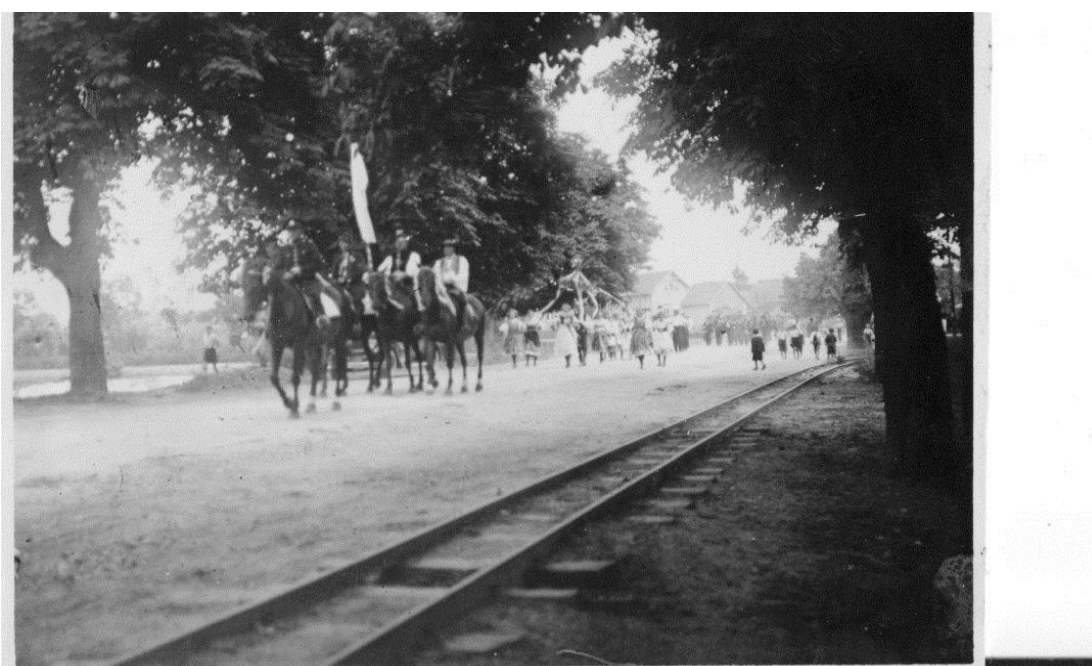
Místo splavů bylo projektováno zřídit pevný přeliv a splav s klapkou, dále pak zvýšit hráz se silnicí, oddělit malodrážku od silnice pevným betonovým pruhem, zřídit cestu do rybníka (tím usnadnit odvážení ryb při rybolovu), starý dřevěný most přes mlýnský náhon nahradit novým železobetonovým a vyměnit dřevěné česlice u splavů za ocelové. Provedením těchto prací byla pověřena firma Ingstav, závod Velká voda, pod vedením inženýra Jičínského. Práce byly původně propočítány na dva roky. Po tuto dobu zůstal rybník na suchu. S vypouštěním se začalo 1. října 1951 a krátce nato započaly přípravné práce: vozil se materiál, stavěla se dřevěná skladiště na materiál, nářadí i pohonné látky. V prosinci už zaměstnával Ingstav asi šedesát zaměstnanců, kteří žádali místní národní výbor o přidělení místností v hostinci u Malých na zřízení závodní kuchyně a kantiny.“

Zde vidíme v závěru prací hotový betonový pás oddělující kolejiště malodráhy od silnice

Koleje řepařské malodrážky před vybudováním betonového pásu

Pohled na kolejiště malodrážky pravděpodobně při slavnosti dožíněk

V roce 1952 na straně 137 kronikářka zaznamenala: „S vlastní prací na rekonstrukci hráze se započalo v tomto roce na jaře. V březnu se vykopaly na hrázi poslední zbylé kaštany, protože silnice se bude zvyšovat a rozšiřovat. Také práce na dvou nových řečištích značně pokročily. V červnu byla silnice přes hráz uzavřena, protože od „Kozlíka“ směrem k obci byla dosavadní silnice prokopána (v tomto místě budou nové výpustě). Pro chodce a povozy jedoucí na pole směrem k Hradčanům a na Starou Báň byla zřízena nouzová vyvýšená cesta rybníkem. Na části vyschlého rybníčního dna měl Státní statek Stará Báň zasetý ječmen.

Zaměstnanců Ingstavu přibývalo. Bylo mezi nimi značné procento místních občanů, ostatní dojížděli z blízkého i vzdálenějšího okolí. Sál u Malých, který byl přidělen škole za tělocvičnu, ale který škola zatím neužívala, byl propůjčen Ingstavu na dva roky za jídelnu.“

Hrozbou Malé Strany a Čurají bývaly od pradáva až do úprav rybníka povodně, zde vidíme poškozenou hráz při povodni v roce 1947.

O povodni, která ohrozila práce při úpravách se zmiňuje podrobný zápis z roku 1953 na straně 151 až 1953: „Po náhlém oteplení a rychlém tání 30. a 31. ledna se naplňoval rybník, který byl po celý minulý rok na sucho, vodou tak prudce, že dne 31. ledna přibývalo za každou hodinu 10 cm vody..... až dostoupila do výšky 20 cm pod úroveň silnice.Bylo zapotřebí rozbít kry ledu, které tarasily odtok vody u stavidel „Pod Osmi“ a „Na Skále“. Obyvatelé na Čurajích a na Malé Straně již den předtím vynášeli ze zaplavujících se sklepů brambory a v sobotu i z bytů peřiny a šatstvo a ukládali vše na půdě. Navečer pak, kdy voda stále stoupala, odvedli dobytek i vepře do chlévů na Velkou Stranu. Hrozilo protržení provizorní cesty, která po stržení posledního zadního mostu Na Novém sloužila jako spojovací cesta. Při jejím protržení by se domky na Čurajích zaplavily. Také ohrada s kanceláři a skladišti Ingstavu byla zaplavena.

Jako zajímavost pamětníci uváděli, že podobná katastrofa záplavy spojená s bouří připadla již po třetí na den pořádání sokolského plesu. Tak i letošního roku byl právě v sobotu 31. ledna ples Sokola a Českého svazu mládeže.“

Povodeň 31. ledna 1953 – rozbíjení a odstraňování ker v rybníce před stavidly Pod Osmi

Zaplavené prostranství po zavezeném řečišti Pod Osmi

Budování klapky

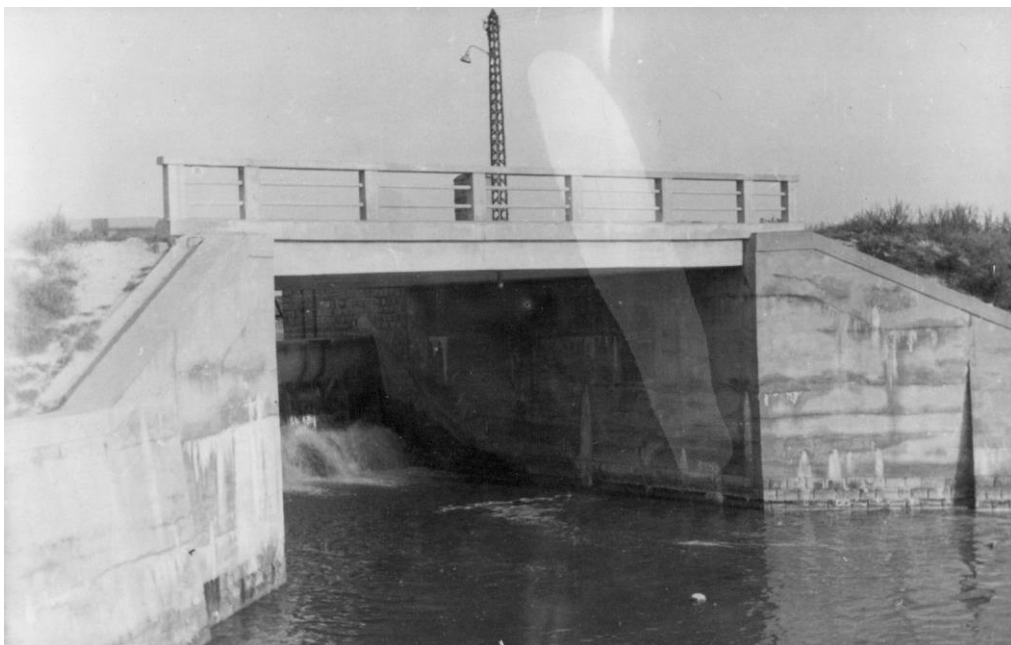
Zvyšování, rozšiřování a vyrovnávání hráze do mírného oblouku

V závěru rekonstrukce rybníka pracoval vláček při úpravě nového řečiště

V roce 1953 byla v hrubých rysech provedena rekonstrukce hráze, stavba obou hlavních mostů i odtokových řečišť. Začalo se s navážením materiálu na vjezd k lovišti z hlavní silnice.

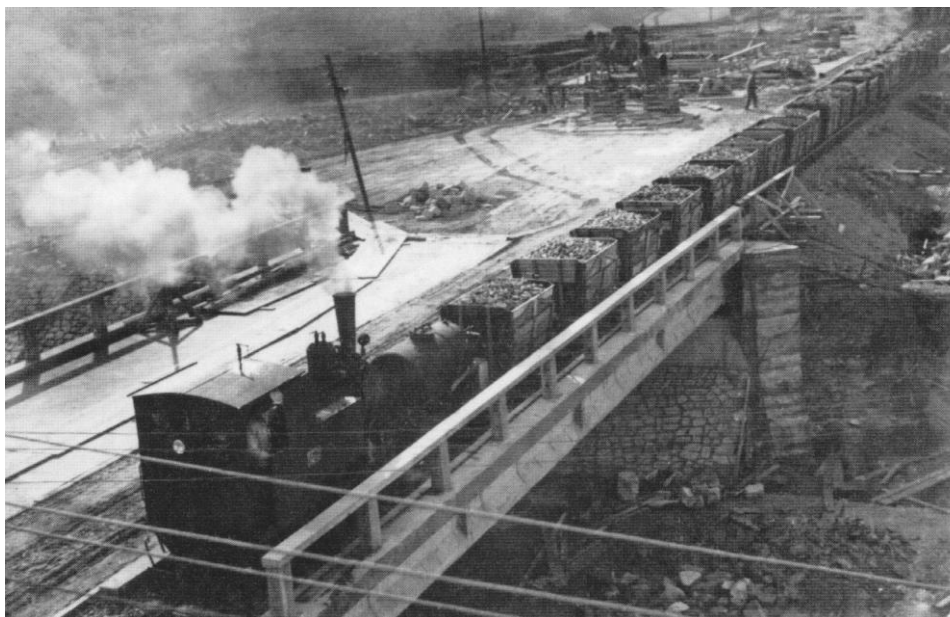
Most přes jez je dlouhý 10 metrů

Pevný přeliv v rybníce neboli jez

Most přes přeliv je dlouhý 21 metrů

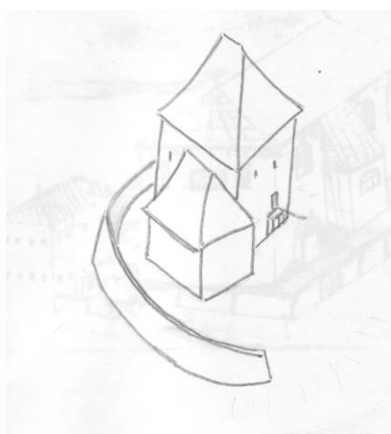

Vláček s naloženou řepou na novém mostě přes jez na podzim 1954

Stručný zápis z roku 1954 na straně 165 se zmiňuje o archeologickém průzkumu, který na popud školy prováděl na podzim 1953 na severním dně vypuštěného rybníka Dr. Antonín Hejna. Většinu materiálů zaslal k bližšímu studiu do Prahy. Dr. Hejna prohlásil, že šlo o nevelkou tvrz, pravděpodobně ze 13. až 15. století, která ležela popelem. Průzkum potvrdil, že tvrz patřila mezi nejzajímavější a nejlépe opevněné stavby toho druhu na Cidlině.

Vykopávky

Pokus o rekonstrukci tvrze

Vykopávky

Nálezy z tvrze Zámeček vystavené v Polabském muzeu v Poděbradech

**Mírná vyvýšenina po tvrzi Na Zámečku u severního břehu rybníka
vzhled při rybolovu 19. října 2007**

Ukončení prací na úpravách rybníka zachycuje podrobná zpráva v kronice z roku 1955 na stránkách 174 až 175: „O konečné práce na hrázi se podělily firma Ingstav a Státní rybářství Chlumec nad Cidlinou.... Poslední práce na rekonstrukci hráze byly ukončeny 28. července 1955 a byla provedena také kolaudace díla. Úpravami se zvýšila hráz a vyrovnaly zatačky, odstranily se tři dřevěné splavy a nahradil je 60 m dlouhý pevný přeliv na kótě 203,07 m nad mořem a pohyblivý přeliv široký 10 m s ocelovou klapkou 1,47 m vysokou. Obě odpadová koryta byla překlenuta mosty ze železobetonových prefabrikátů. Most nad klapkou je 10 m široký, u jezu 21 m. Také mlýnský náhon u splávku byl opatřen novým železobetonovým mostem. Nad jezem a klapkou byly postaveny nové ocelové česlice s obsluhovací lávkou, dlouhé 127 m.

Nové vypouštěcí zařízení má kapacitu 220 m³/vt. Z toho připadá na pevný přeliv (jez) 123 m³/vt, splav s klapkou 82 m³/vt, původní betonová základní výpust' u tzv. nové kaverny (potrubí uprostřed hráze) 15 m³/vt. Průtočná kapacita před opravou byla 202 m³/vt. Z toho na základní výpust' připadlo 15 m³/vt, splav „Na Skále“ 36 m³/vt, „Na Osmi“ 83 m³/vt, a „Na Novém“ 68 m³/vt. Protože hráz rybníka byla zvýšena a normální stav vody snížen o 30 cm, nebude při velké vodě hrozit přelití hráze. Za normálního stavu vody na kótě 203,07 m nad mořem bude hrana hráze převyšena o 173 cm. Při nejvyšší hladině (t.j. maximální naměřená hladina stoleté vody) na kótě 204,17 m n. m. bude ještě převýšení činit 63 cm. Původní normál hladina byla 203,37 m n. m., nynější normál 203,07 m n. m., tedy snížený o 30 cm. U výpustě z rybníka do mlýnského náhona na levém piliři byl při místním šetření dne 8. května 1958 usazen nový cejch na kótu 203,07 m n. m. (starý pevný bod usazen 7. 9. 1874, později druhý 22. 9. 1931.)

Ve dnech 3. a 4. října 1955) se konal po čtyřech letech opět rybolov. Poprvé sjížděla nákladní auta pro ryby až na dno rybníka k nově upravenému a vyhloubenému lovišti. Natrvalo se tím odstranilo tradiční podávání ryb po schodech v plachetkách.“

V roce 1955 sjíždějí už při rybolovu nákladní auta nově vybudovaným sjezdem na dno rybníka.

Po dobu prací na rybníce měl Ingstav své kanceláře v budově čp. 136, kde bývala dříve četnická stanice, po odchodu firmy se do uvolněné budovy nastěhoval místní národní výbor. Dnes vlastní objekt obec, sídlí zde kanceláře obecního úřadu a v roce 2015 byla budova zateplena a prošla nákladnou rekonstrukcí.

Zápis z roku 1956 na straně 182 hovoří o využití prostoru po bývalých řečištích „Pod Osmi“ a na „Na Novém“ splavu. Na místě bývalých řečišť splavů vznikly zavezením velké plochy nevyužité půdy. Občané Čuraj si zde po zakoupení zřídili zahrádky a později zde vyrostly i tři nové domy.

Další zápis z roku 1956 na straně 183 uvádí, že silnice na hrázi rybníka, kterou Ingstav zvyšoval, zůstala ještě na podzim 1956 neupravená. Na povrchu byla pouze vrstva jílu, který se za deštivého počasí tak rozbahnil, že nebylo možné po ní přejít, natož přejet. Silnice se začala asfaltovat až v prosinci 1957.

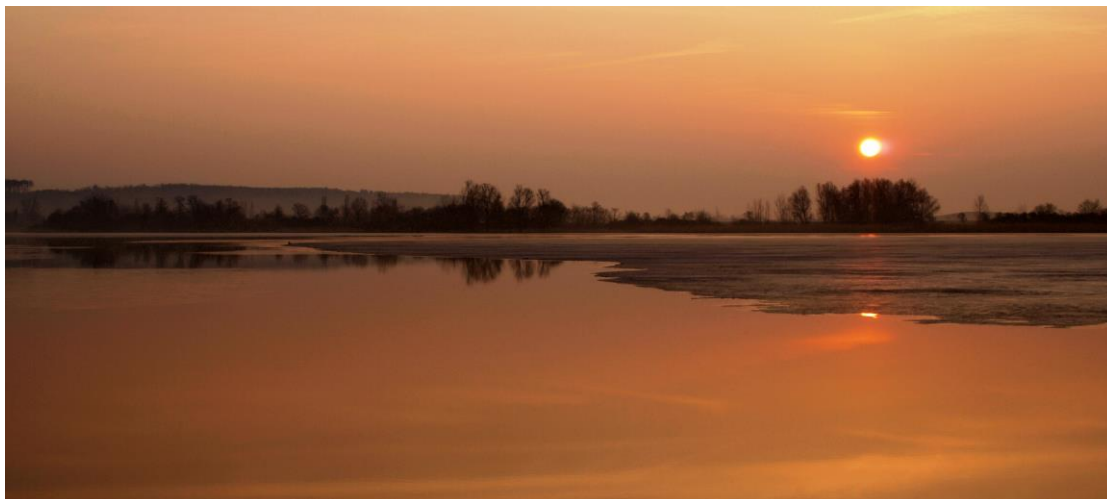
Rok 1956 byl pro malodráhu posledním. Motorové lokomotivy jezdily jen do Choťovic, dál byla trať nesjízdná. V roce 1959 se trať začala likvidovat a koleje se rozprodávaly. O dva roky později nezůstala po malodrážce žádná stopa.. V sedmdesátých letech se v prostoru, kudy vedly kolejnice, budoval dlážděný chodník, který přetrvává do dnešních dnů.

Závěrem vkládám několik fotografií, představujících proměny Žehuňského rybníka

Obraz Jaroslava Panušky, Žehuňský rybník v podvečer, olej na kartonu 50x 65,5cm, kolem roku 1925, sbírka Karlštejská a.s.

Mezi obrazy na výstavě při oslavách 875. výročí založení obce roku 2012 byly obrazy Žehuňského rybníka od poděbradského malíře Miroslava Boreckého a Jiřího Matějky z Chlumce nad Cidlinou. Prodán byl obraz s námětem rybníka malíře Luboše Chaloupky.

Měsíc nad rybníkem - fotografie Pavla Heřmanského

Duha nad rybníkem – fotografie Pavla Heřmanského

Zátah ryb při rybolovu 16. října 2006

Zima na rybníce 27. února 2011- Petr Dudek z Kolína se synem Petrem

Archeologický průzkum PhDr. Jiřího Militkého na rybníce 16. října . 2011

Místní hasiči zasahují u klapky při povodni 16. prosince 2011

Cidlina ve vypuštěném rybníce 17. října 2013 – foto Ing. Ivana Indrucha

Rybolov 17. října 2013 - foto Ing. Ivana Indrucha

Průzkum na rybníce provádí archeolog PhDr. Jiří Militký 16 až 18. října 2013

PhDr. Jiří Militký s žehuňskými školáky u jihovýchodního břehu rybníka 17.10. 2013

Tvrziště Na Zámečku 17. října 2013 – foto Ing. Ivana Indrucha

Želviáda 19. dubna 2014 na odtokovém rameni klapky

Přestože jen část břehů z celkové rozlohy dvě stě padesáti osmi hektarového Žehuňského rybníka se dotýká obce, rybník život obyvatel Žehuně od nepaměti ovlivňuje.

Podle Pamětní knihy obce Žehuň zpracovala v březnu 2010 kronikářka Ludmila Tvrdíková
a v lednu 2016 doplnila fotografiemi.

